

Kapitola II.

PŘESVĚDČENÍ, ZASVĚCENÍ,
OCHOTNÍ

„Žijeme ve zcela jedinečném okamžiku dějin. Je to doba krize v prapůvodním významu tohoto slova. Zdá se, že v každé oblasti naší duchovní a materiální civilizace jsme dosáhli kritického bodu obratu. Toto mentální nastavení se projevuje nejen v současném stavu veřejných záležitostí, ale rovněž v obecném postoji k základním hodnotám v osobním i společenském životě.“

Max Planck, *Where Is Science Going?* 1933.

„Není žádný postoj, který by nemohl najít své poslední opodstatnění v užitku pro celek z něj pramenícího. Co je očividně pro existenci celku nedůležité, či dokonce škodlivé, nemůže být ve službě společenskému pořádku hodnoceno jako morálka.“

*Der Führer vor dem ersten Reichstag Großdeutschlands.
Reichstagsrede vom 30. Januar 1939.
München 1939, s. 19.*

„Vůdce a jím vytvořené hnutí jsou dynamické síly, které činí to, co vypadá jako nemožné, možným [...] Nacionálně socialistická revoluce je revolucí v nejpravdivějším smyslu slova [...] je dokonalým zvratem, provedeným ve všech oblastech německého života.“

Philipp Bouhler, *Kampf um Deutschland.
Ein Lesebuch für die deutsche Jugend.* Berlin 1943, s. 105–106.

Ve stejném roce, v němž byl P. Bouhler ustanoven Hitlerem jedním ze dvou „pověřenců“ pro „eutanázii“, shrnul tehdy dvacetiletý vývoj nacismu těmito slovy: „*Dějiny nacistického hnutí jsou dějinami jedné myšlenky, která se projevila ve vynikající postavě jednoho jediného muže. Začíná proto tím okamžikem, v němž se Adolf Hitler rozhodl, že se stane politikem a že stranu učiní nástrojem, jímž chtěl dosáhnout svého cíle [...]*“.¹⁸⁴ Již o tři roky dříve konstatoval, že dvěma základními charakteristikami nacistické strany je tzv. věřící fanatismus (*gläubiger Fanatismus*) a tzv. vůdcovský princip (*Führerprinzip*).¹⁸⁵ Onen podle Bouhlera klíčový okamžik, v němž se zrodil Hitler jako politik a z něhož oficiální propaganda následně vyrobila dnes poněkud opomíjený mýtus, byl přitom úzce spjat s jeho zraněním, které utrpěl při anglickém plynovém útoku u Yprů 14. října 1918.¹⁸⁶ Jeho následkem přibyl 21. října 1918 do rezervního lazaretu v pomořanském Pasewalku, kde byl také ošetřován psychiatrem Edmundem Forsterem (1878 až 1933).¹⁸⁷ Paradoxně to bylo právě nemocniční prostředí s konotacemi psychiatrického vyšetření, v němž se dozvěděl o konci první světové války, porážce Německa a kde učinil vskutku fatální rozhodnutí, jež později nacistická propaganda, zmiňovaného Bouhlera nevyjímaje, přetvořila právě v tzv. pasewalcké probuzení. Jeho následky o dvacet let později neméně fatálně zasáhly rovněž osudy mnoha desítek tisíc lidí s duševními onemocněními.¹⁸⁸

Mezitím se ovšem musela objevit politická síla, která ve své stranické ideologii uchopila tehdy stále více rozšířenou medikalizující argumentaci, a to podle Bouhlerem uvedených zásad.¹⁸⁹ Jak konstatoval při poválečném účtování s nacistickým režimem pozdější britský hlavní poradce u IMT

184 BOUHLER, Philipp. Zum Geleit, in: CILLER, Alois. *Deutscher Sozialismus in den Sudetendländern und der Ostmark* (= Schriften zur Geschichte der nationalsozialistischen Bewegung, Bd. 1). Hamburg, 1939, s. 5–6, zde s. 5.

185 TÝŽ. Der Führer und die nationalsozialistische Bewegung, in: *Adolf Hitler. Bilder aus dem Leben des Führers*. Hamburg-Bohrenfeld, 1936, s. 113–133, zde s. 113.

186 KNOPP, Quido. *Hitler*. Praha, 1998, s. 122.

187 HORSTMANN, Bernhard. *Hitler in Pasewalk*. Düsseldorf, 2004. Dále srov. také NEUMANN, Hans-Joachim – EBERLE, Henrik. *Byl Hitler nemocný? Závěrečný nálezn*. Praha, 2011, s. 35–39 a dobově Wo der Führer gesund wurde. *Kleine Volks-Zeitung* 89 (110), 20. 4. 1943, s. 4 a také ENGLISCH, Helmuth. Pasewalk, Fanal zur deutschen Freiheit. *Znaimer Tagblatt* 46 (25), 30. – 31. 1. 1943, s. 4. K osobě E. Forstera srov. AMBRUSTER, Jan. *Edmund Robert Forster (1878–1933). Lebensweg und Werk eines deutschen Neuropsychiaters* (= Abhandlungen zur Geschichte der Medizin und der Naturwissenschaften, Bd. 102). Husum, 2005.

188 AMBRUSTER, Jan – THEISS-ABENDROTH, Peter. Deconstructing the myth of Pasewalk. Why Adolf Hitler's psychiatric treatment at the end of World War I bears no relevance. *Archives of Clinical Psychiatry* 43 (3), 2016, s. 56–59. Předchozí Hitlerova hospitalizace proběhla v říjnu 1916 v lazaretu umístěném v sanatoriu Beelitz nedaleko Berlína. Srov. KNOPP, c. d., s. 105.

189 Srov. také ZITELMANN, Rainer. *Adolf Hitler a jeho cesta k moci*. Praha, 1992, s. 27–33.

Oficiální pamětní místo zřízené
na místě bývalého lazaretu
v Pasewalku, 30. léta 20. století.

v Norimberku Edward Russell, 2. baron Russell z Liverpoolu (1895 až 1981), organizačním rámcem spiknutí, jehož cíle byly nastíněny již v Hitlerově programové knize Můj boj (*Mein Kampf*) a jež znamenalo zločiny proti míru, válečné zločiny a zločiny proti lidskosti, se stala nacistická strana.¹⁹⁰

190 RUSSELL, Edward. *Geissel der Menschheit. Kurze Geschichte der Nazikriegsverbrechen*. Berlin, 1955, s. 17. K dějinám NSDAP viz THAMER, Hans-Ulrich. *Die NSDAP. Von der Gründung bis zum Ende des Dritten Reiches*. München, 2020 a PÄTZOLD, Kurt. *Hakenkreuz und Totenkopf. Die Partei des Verbrechens*. Berlin, 1981.

1. „Eutanázie“ a nacistické hnutí

Nacionálně socialistická německá dělnická strana (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*; NSDAP) se zrodila v poválečné reakci na porážku Německa v první světové válce a odmítání podmínek versailleského míru. Byla tak především projevem tohoto protestu a vyznačovala se kombinací jak buržoazních, tak i vojenských elementů.¹⁹¹ Její členové ji považovali, inspirování armádou, především za bojovou politickou formaci, jež měla být zaměřena proti vnitřním politickým protivníkům. Strana organizačně ztělesňovala hnutí (*Bewegung*), které bylo v podstatě jakousi metaforou institucionalizovaného výjimečného stavu.¹⁹² Ve svém sociálně značně širokém zacílení ovšem právě v rámci „hnutí“ vykrytalizovaly skupiny či později, po převzetí moci (*Machtübernahme*) a prolnutí strany a státu v duální struktuře,¹⁹³ mocenské bloky, jež se považovaly a prezentovaly jako jeho avantgarda, tedy ty

191 FEST, Joachim C. *Hitler*. New York, 1973, s. 103. K významu freikorpsů pro počátky nacistického hnutí srov. JONES, Nigel. *The Birth of the Nazis. How the Freikorps Blazed a Trail for Hitler*. London, 2004.

192 LOEWENSTEIN, Bedřich. Nacistická revoluce: několik otazníků k historickému pojmosloví. *Český časopis historický* 80 (2), 1992, s. 204–214, zde s. 210.

193 FRAENKEL, Ernst. *The Dual State. A Contribution to the Theory of Dictatorship*. New York–Oxford, 1941.

nejradikálnější z radikálních.¹⁹⁴ Tato radikálnost byla do značné míry dána generační příslušností, s níž souvisela připravenost bořit zavedené pořádky a vytvářet nové, neboť jak si poznamenal roku 1924 tehdy sedmadvacetiletý student J. Goebbels: „[...] *podstatu nového člověka vytyčujeme my, my mladí muži bez tradice a bez rodu. My jsme solí země. Po šlechtě a buržoazii nový rod.*“¹⁹⁵ V mnoha ohledech v podstatě odmítavý či nihilistický postoj k minulým hodnotám považovali četní současníci za typický znak nacistického hnutí od počátku až do konce jeho existence: „*Tento nihilismus, projev zklamání existujícím světem, inspiroval nacistické hnutí v jeho počátcích [...] a když strana, ačkoliv měla [politickou – pozn. aut.] moc nesporně v ruce, nemohla už nikomu nic pozitivního nabídnout, vrátila se právě k tomuto nihilismu, jakožto ke své konečné filosofii a k svému rozloučení.*“¹⁹⁶ Nejednalo by se přitom o něco zcela nového, neboť již např. roku 1903 popsal podstatu morálního nihilismu v Německu filozof Friedrich Paulsen (1846 až 1908) v tom smyslu, že je charakterizován „[...] *úplnou nepřítomností svědomí v jakékoli podobě [...] Jako teorie či rozumová úvaha popírá platnost jakýchkoli příkazů povinnosti či mravnostních zákonů. Práví: Závazek je prázdné jméno; život je boj o existenci a v boji o existenci je každý prostředek oprávněn; vražda, lež, násilný čin jsou dobré za předpokladu, že jsou úspěšné [...].*“¹⁹⁷

Toto základní nastavení se nemohlo nepromítnout do vztahu ke zdravotnickým otázkám, jakkoli jim v počátcích hnutí nebyla věnována přílišná pozornost. Nebyly totiž chápány samostatně, nýbrž byly ideologicky podřízeny tzv. rasové otázce (*Rassenfrage*), respektive určovány sociálním darwinismem.¹⁹⁸ Sám Hitler prezentoval jeho pojetí takto: „*Silnější pokolení vypudí slabé, neboť touha po životě ve své poslední podobě vždy znovu rozbije všechna směšná pouta tzv. humanity, aby na její místo nechala nastoupit humanitu přírody ničící slabé, a tak bylo síle uvolněno místo.*“¹⁹⁹

Někteří, jako jeho stranický náměstek Rudolf Hess (1894 až 1987), se bez hlubšího vhledu nezpěchovali prohlašovat, že „[...] *nacionální socialismus je aplikovaná biologie.*“²⁰⁰ Nicméně v nacistickém pojetí představovala rasová hygiena jakýsi biologický a genetický romantismus spojený s technicistním,

194 NEUMANN, Franz. *Behemoth. Struktur und Praxis des Nationalsozialismus, 1933–1944.* Frankfurt/Main, 2004.

195 GOEBBELS, Joseph. *Deníky 1924–1929 (I.).* Praha, 2009, s. 88 (záznam k 7. 7. 1924).

196 TREVOR-ROPER, Hugh R. *Poslední dny Hitlerovy.* Praha, 1948, s. 26.

197 PAULSEN, Friedrich. *System der Ethik mit einem Umriß der Staats- und Gesellschaftslehre (I.).* Stuttgart–Berlin, 1903, s. 367.

198 JÄCKEL, Eberhard. *Hitlers Weltanschauung. Entwurf einer Herrschaft.* Stuttgart, 1983.

199 Cit. dle HARTMANN, Christian – VORDERMAYER, Thomas – PLÖCKINGER, Othmar – TÖPPEL, Roman (eds.). *Hitler, Mein Kampf. Eine kritische Edition*, Bd. II. München–Berlin, 2016, s. 387. Obdobně v dobové argumentaci srov. také HEYDRICH, Reinhard. *Wandlungen unseres Kampfes.* München, 1935, s. 3.

200 SCHARSACH, c. d., s. 28.

Titulní strana publikace H. Schmidta, Boj o život (*Der Kampf ums Dasein*). Jena 1930.

utilitárním a také nelítostným přístupem ke světu, společnosti a ostatním lidem. Touha po „ozdravení národního těla“ (*Volkskörper*) po „selhání“ Němců v první světové válce a mýtus vyspekulované „árijské rasy“ bojující se „světovým židovstvem“ (*Weltjudentum*) vystupňovaný až do bizarní mystiky v podání SS, to byly ony základní charakteristiky. Nacisté byli fanaticky přesvědčeni, že je nutné odstranit vše, co považovali za „biologicky“ cizorodé, sociálně i ekonomicky zatěžující. Mělo jít o cosi jako zvrácenou kolektivní terapii v tradici starší myšlenky organicismu, nyní ovšem argumentačně obohaceného o dědičnou rovinu a eugenickou generační perspektivu. Výstižně toto přesvědčení vyjádřil při své přednášce během koperníkovského zasedání v Královci 1942 Erwin Q. Kolbenheyer (1878 až 1962),²⁰¹ čestný doktor medicíny univerzity v Tübingenu, zařazený roku 1944 mezi šest nejprofilovanějších nacistických spisovatelů a kromě jiného také velmi adorovaný mezi sudetoněmeckými nacisty: „*Století přírodní vědy přineslo náhledy pořádku,*

201 Dobově viz TAYLOR, Stephen (ed.). *Who's Who in Central and East-Europe 1933/34*. Zurich, 1935, s. 491. K jeho významu viz ZIESEL, Kurt. Begegnungen mit Erwin Quido Kolbenheyer. Zum 60. Geburtstag des Dichters am 30. 12. 1938. *Sudetendeutsche Monatshefte* 3 (12), 1938, s. 619–624.

Dobová publikace Wilhelma
Diwoka Zdraví je povinnost
(*Gesundheit ist Pflicht*).
Leipzig 1940.

keré náš život zvrátilo od transcendentních základů víry individualismu zpět k biologickým reaktivním stavům společenství lidu a jim přiřazenému výkonu jedince. Podle nich není individuum žádným ve své podstatě svobodným živoucím bytím. Celým svým bytím je začleněno do těla národa jako jeho funkční exponent pro přiřazený životní výkon, a to od narození, tedy podle vloh. Jsa tedy nikoli povinován v morální velkorysosti podle všeobecných maxim, nýbrž vázán na své dědičné vlohy, musí si jedinec vlastním výběrem určit onu nevyšší formu výkonu, a tak sloužit lidu [...] velká dějinná část lidu žije v dědičných masách každého jednotlivce v současnosti, nerozkládá se a neporušeně přetrvává.²⁰² Vznikl tak smrtící koktejl vědy a pavědy s ideologií, völkisch,

202 KOLBENHEYER, Emil Q. Das Geistesleben in seiner volksbiologischen Bedeutung, in: TÝŽ. *Zwei Reden. Das Geistesleben in seiner volksbiologischen Bedeutung, Jugend und Dichtung*. München, 1942, s. 3–21, zde s. 4–5. K jeho biologismu viz VORDERMAYER, Thomas. *Bildungsbürgertum und völkische Ideologie. Konstitution und gesellschaftliche Tiefenwirkungen eines Netzwerkes völkischer Autoren (1919–1959)* (= Quellen und Darstellungen zur Zeitgeschichte, Bd. 109). Oldenbourg, 2016, s. 170–191. Srov. také MIERBACH, Julia. *Alternative Gemeinschaftsentwürfe vor dem Hintergrund des tschechisch-deutschen Nationalitätenkonflikts bei Gustav Meyerink und Erwin Quido Kolbenheyer. Brücken* 23 (1–2), 2015, s. 257–284.

orientovaným romantismem a rasistickým mysticismem, fatalisticky dědičně podmíněným. Podle M. Burleigha lze připodobnit vztah vědy provozované v nacistickém Německu a vědy ve svobodných poměrech jako kýče k umění.²⁰³

Lékaři se přitom v počátcích hnutí na formulování jeho zdravotního programu podíleli minimálně. Velmi vágně bylo „zdraví národa“ zmíněno v bodě 21. programu NSDAP, zveřejněném 24. února 1920; v něm stálo jen tolik, že „stát se má starat o pozvednutí zdraví národa“.²⁰⁴ Relevantní ovšem byl také bod 18. téhož programu, který zněl: „*Požadujeme ten nejbezohlednější boj proti těm, kteří svou činností škodí obecným zájmům.*“²⁰⁵ Právě v tomto ohledu ho tak lze považovat daleko spíše za „pouhý propagandistický trik“, neboť nenavrhoval vskutku nic konkrétního.²⁰⁶ Nicméně zároveň bylo zřejmé, že zdravotní agenda se dostala do kontextu, v němž programový dokument nové politické strany „[...] *poněkud svévolně kombinoval prvky starší rasistické ideologie s aktuálními křivdami a národní potřebou popřít realitu. Co ho prostupovalo konzistentně, to byl silný emocionální apel. Převládalo negativní zaměření; program byl proti kapitalismu, proti marxismu, proti parlamentní demokracii, protižidovský a především velmi rozhodně proti způsobu, jakým skončila válka.*“²⁰⁷ Vlastní stranická organizace lékařů, tzv. Nacionálně socialistický německý svaz lékařů (NSD-Ärztebund), pak byla založena relativně pozdě až roku 1929.²⁰⁸ O to překvapivější je bohužel skutečnost, že se německý lékařský stav stal jednou z nejvíce nacifikovaných profesí vůbec: Odhaduje se, že ke konci války bylo členy NSDAP celých 45 %, SA 26 % a SS 7 % lékařů.²⁰⁹ Již několik měsíců po uchopení moci – a o dva roky později při vyhlášení tzv. norimberských rasových zákonů (Nürnberg *Rassengesetze*)²¹⁰ – se mělo stát zřejmým, že základní axiom nacistické ideologie, kterým byla vrozená (dědičná), a tím pádem nezměnitelná nerovnost mezi lidmi, bude mít zcela fatální následky.

203 BURLEIGH, Michael. *Morální dilema. Dějiny druhé světové války*. Praha, 2016, s. 108.

204 FEDER, Gottfried. *Das Programm der N.S.D.A.P. und seine weltanschaulichen Grundgedanken*. München, 1934. Dobově kriticky srov. GRIMMICOVÁ, Míla. *Hitlerovci ve světle svého programu*. Praha, 1933.

205 BOUHLER, *Das Werden*, s. 19.

206 FEST, Hitler, s. 122–123 a s. 776, pozn. č. 11.

207 Tamtéž, s. 122.

208 BArch Berlin, f. R1501/3809, rukopis o zdravotnictví a nacistickém hnutí napsaný k desátému výročí uchopení moci, 30. 3. 1943. Srov. také RÜTHER, Martin. *Ärztliches Standeswesen im Nationalsozialismus 1933–1945*, in: JÜTTE, Robert (ed.). *Geschichte der deutschen Ärzteschaft. Organisierte Berufs- und Gesundheitspolitik im 19. und 20. Jahrhundert*. Köln, 1997, s. 143–193.

209 WHITE, Lawrence W. The Nazi Doctors and the Medical Community. *Journal of Medical Humanities* 17 (2), 1996, s. 119–135.

210 GRUCHMANN, Lothar. „Blutschutzgesetz“ und Justiz. Zur Entstehung und Auswirkung des Nürnberger Gesetzes vom 15. September 1935. *VfZ* 30 (31), 1983, s. 418–442.

Členové Hitlerova vládního kabinetu za NSDAP po jmenování, 30. 1. 1933.

Zákon o prevenci dědičných chorob potomstva (*Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses*) ze 14. července 1933 nabyl účinnosti 1. ledna 1934 a stal se prvním osudovým krokem na cestě vylučování nežádoucích osob ze života.²¹¹ Stanovil zneplodnění (*Unfruchtbarmachung*) osob sterilizací či kastrací, u nichž „[...] *jest podle poznatků lékařské vědy očekávati, že jejich potomci budou trpět těžkým dědičným tělesným nebo duševním poškozením*“.²¹² Taxativně v něm byly vyjmenovány následující stavy: oligofrenie, schizofrenie, bipolární porucha, dědičná epilepsie, Huntingtonova chorea, dědičná slepota, dědičná hluchota, těžká dědičná malformace; k tomu mohli být sterilizováni i těžcí alkoholici. Byla závažně prolomena povinná mlčenlivost lékaře a překlopena ve svůj opak – povinné hlášení. Každý lékař byl nově povinen takovou osobu neprodleně oznámit příslušným státním zdravotním úřadům (*Staatsgesundheitsämter*) na předtištěném formuláři. Tuto

211 K jeho prosazení a významu srov. WEINGART – KROLL – BAYERTZ, c. d., s. 459–523. K dobové recepci včetně USA viz BLACK, Edwin. *War Against the Weak. Eugenics and America's Campaign to Create the Master Race*. New York–London, 2003, s. 299–318.

212 *RGBl.* I, 1933, s. 529.

povinnost měly i jiné osoby, které se podílely na léčení, vyšetřování či poradenství pro tyto nemocné. Pokuta za nesplnění obnášela 150 RM. Ne každý duševně nemocný splňující kritéria, musel být sterilizován, pokud byl ovšem trvale umístěn v ústavu a tím „eliminován“ jinou než chirurgickou cestou.²¹³ Vedoucí byla úzkostná *idée fixe*, že jednoho dne dědičně postižení přechází „zdravé jádro národa“ a zadusí ho.²¹⁴ Rozhodovaly soudy dědičného zdraví (*Erbgesundheitsgerichte*), s postupem doby stále formálněji s uvolňováním kritérií na jedné a jejich přitvrzováním v nových, doplňujících prováděcích nařízeních RMdI na druhé straně. To vše vedlo k medicalizaci sociálních otázek: Roli začala hrát kritéria čistě sociální, prohlašovaná za genetická a biologická. Trpěli lidé nekonformní, disentující, nezařaditelní podivní, osoby vedoucí alternativní způsob života, sexuální menšiny, sociálně slabí (*Asozialen*), ale i vyslovená galerka, prostitutky a kriminálníci (*Kriminellen*). Odhaduje se, že jen v Německu bylo na základě tohoto zákona sterilizováno až 400 000 lidí, přičemž na komplikace chirurgického výkonu zemřelo 600 mužů a desetkrát tolik žen.²¹⁵ Stojí za to poznamenat, že převedení argumentace „dědičného zdraví“ v nacistickém pojetí do československých podmínek proběhlo na konci třicátých let. I ve zdejší situaci vyhoceného národnostního střetu se totiž začala objevovat argumentace o zachování zdravého „zeleného kořene“ u výjimečného „tvrdého [...] a neúporného plemene“, myšleno sudetských Němců, jež biologicky ohrožoval židovský bankovní kapitál apod.²¹⁶ K radikalizaci došlo především v rámci Sudetoněmecké strany (*Sudetendeutsche Partei*; SdP), když měla být od počátku roku 1938 národnostní emancipace v jejím podání skloubena také s rasově hygienickou politikou po vzoru Německa.²¹⁷ Tento postoj prezentoval od roku 1936 mj. pověřenec Konráda Henleina (1898 až 1945) pro zdravotní otázky a člen zdravotního výboru Národního shromáždění, jihlavský rodák a praktický lékař MUDr. Theodor Jilly (nar. 1901).²¹⁸ Ten např. na parlamentní půdě vyhlásil nutnost následování vědeckých poznatků nauky o dědičnosti: „*Poznatek zavazuje k činu [...] Vědomí významu dědičného zdraví pro budoucnost našeho lidu, populační problém jako takový, bude rovněž v budoucnu zavazovat Sudetoněmeckou*

213 FUHRMANN, Manfred – KORBSCH, Heinrich. *Lehrbuch der Psychiatrie*. Leipzig, 1937, s. 220–221.

214 SCHMIDT, Selektion, s. 22.

215 BOCK, Gisela. Nazi Sterilization and Reproductive Policies, in: KUNTZ, Dieter K. (ed.). *Deadly Medicine. Creating the Master Race*. Washington, D.C., 2004, s. 62.

216 Erbgesundes Volk. *Reichenberger Zeitung* 79 (258), 3. 11. 1938, s. 4. Ke kontextu srov. ŠÍMŮNEK, Michal V. *Pro et contra*. Debaty o zavedení tzv. eugenické sterilizace v Československu, 1933–1938. *Speciální pedagogika* 22 (3), 2012, s. 224–241.

217 MUNTENDORF, Otto. Die biologische Gefahrenlage des Sudetendeutschtums. *Ziel und Weg* 9, 1939, s. 30–35.

218 Projev T. Jillyho na 129. schůzi NS dne 27. 1. 1938, dostupné na <<http://www.psp.cz>> [1-5-2022].

stranu ke službě lidu.“²¹⁹ Obdobně pak učinil i na valném shromáždění stře-
chového orgánu německých lékařů v Československu, tzv. Říšském sdružení
německých lékařských spolků (*Reichvereinigung der deutschen ärztlichen
Vereine*) v červnu 1938, kde agilně vysvětloval postoje těch sudetoněmec-
kých lékařů k oficiální říšskoněmecké péči o dědičné zdraví a o rasu, kteří
toho roku vytvořili samostatnou skupinu, totiž tzv. Sudetoněmecké lékař-
stvo (*Sudetendeutsche Ärzteschaft*).²²⁰ Útočil ale i na systém zdravotní péče
v Československu jako takový, neboť „*tato bezesporu přehnaná osobní hy-
giena [v Československu – pozn. aut.], která padá k tíži celku, se realizova-
la v době, v níž porody dědičně zdravých dětí neustále klesaly a kdy se již
na základě poznatků nauky o dědičnosti daly získat jasné poznatky, že pro
těžce dědičně nemocné neexistují žádné léčebné metody.*“²²¹ V zásadě se tak
naplňovalo to, před čím již čtyři roky předtím prozíravě varoval jeden z hlav-
ních dobových židovských kritiků nacistické rasové nauky Ignaz Zollschan
(1877 až 1948): „*Zažíváme to všichni, jak rasová nauka za pomoci poznatků
z různých oblastí poznání proklamuje teorie o hodnotě a nehodnotě národů
a skupin lidí za dané skutečnosti; zažíváme to všichni, jak jsou z rasové nauky
odvozována práva, jež hluboce zasahují do vztahu člověka k člověku, národa
k národu, státu ke státu a k tomu ještě usilují přeměnit vztah mezi lidmi a etic-
kými principy.*“²²² S více než autentickou zkušeností shrnul po skončení války
coby základní definiční charakteristiku nacismu český novinář a spisovatel
Ferdinand Peroutka (1895 až 1978) lapidárně takto: „*Jest jí cynické, surové,
nelítostné zacházení s člověkem a z toho vycházející nedbání práva.*“²²³

Z těchto východisek a v těchto intencích byla během nacistické vlády
formulována pro účely sui generis i vlastní profesní lékařská „etika“ (*Berufs-
ethik*).²²⁴ Ta velela neutrácet náklady na zdravotní a sociální péči beznadějně
„nevléčitelných“ pacientů, nýbrž proponovala věnování prostředků i sil

219 Tamtéž.

220 Die Tagung des Reichsverbandes der deutschen Aerztevereine in der Tschechosl. Repu-
blik. *Ärztliche Nachrichten* 22 (18), 1938, s. 481–485.

221 Tamtéž, s. 483.

222 ZOLLSCHAN, Ignaz. *Aktionsplan gegen den „wissenschaftlichen“ Antisemitismus*. Karls-
bad, 1933, s. 5–10, zde s. 9–10.

223 PEROUTKA, Ferdinand. Co je fašismus, in: TÝŽ. *Tak nebo tak*. Praha, 1947, s. 131–136,
zde s. 136.

224 KONITZER, Werner – BACH, Johanna – PALMA, David – BALZER, Jonas (eds.). *Ver-
meintliche Gründe. Ethik und Ethiken im Nationalsozialismus* (= Wissenschaftliche Rei-
he des Fritz Bauer Instituts, Bd. 53). Frankfurt/Main, 2020. V českém přehledu nejnověji
MILFAIT, René. Ideové aspekty nacismu a jejich dopady na otázky zdraví a nemoci, in:
MILFAIT, René – NOVÁK, Milan – ŠIMŮNEK, Michal V. *Hitler namísto Hippokrata. Na-
cistická etika a morálka, humanitární hodnoty a válečné zdravotnictví ve světle poměrů
na okupovaném území českých zemí 1939–1945* (= Studie Národohospodářského ústavu
Josefa Hlávky 1/2022). Praha, 2022, s. 7–62.

lékařů těm vyléčitelným. Teoretický základ, na který se nacisté odvolávali, byl do značné míry dán již v roce 1920 v knize A. Hocheho a K. Bindinga.²²⁵ Od tohoto okamžiku se zřetelně šíří nejprve tolerance, pak vstřícnost a nakonec povědomí přijatelnosti likvidace (*Vernichtung*), tedy vraždy, oněch „balastních existencí“, jimž je odepřeno právo být lidskou bytostí a jež ničím neprospívají národní pospolitosti a státu. Vypěstovat geneticky, tělesně, duševně zdravý a „rasově“ čistý národ se stalo absolutní prioritou, jíž se musí podřídit zákon i morálka.²²⁶ Své paranoidní fantazie se neštíteli zdůvodnit ani odkazy na Hippokrata, který měl podle Himmlera být vzorem pro všechny lékaře SS.²²⁷ Právě na Himmlerův podnět a s jeho předmluvou začal hlavní lékař SS, SS-Gruppenführer profesor Dr. med. Ernst-Robert Grawitz (1899 až 1945), vydávat hippokratovskou řadu o umění medicíny pod názvem Věčné lékařstvo (*Ewiges Artztum*).²²⁸ Ostatně ještě v období totální války, kdy nacistické zločinné lékařské pokusy v koncentračních a vyhlazovacích táborech kulminovaly, stál v návrhu nového služebního předpisu tzv. pověřence pro lékařskou vědu a výzkum (*Beauftragte für Medizinische Wissenschaft und Forschung*), kterým se stal nota bene válečný zločinec obžalovaný v Norimberku profesor chirurgie Paul Rostock (1892 až 1956), následující bod: „*Má dbát toho, že veškerá vědecká činnost v oblasti zdravotnictví a sanitní služby bude probíhat v rámci nacionálně socialistické lékařské profesní etiky.*“²²⁹ Jak shrnul poválečný mylný dojem americký bioetik A. Caplan: „*Mýty o nekompetentnosti, pomatenosti a přinucení [nacistických lékařů – pozn. aut.] zatemnily pravdu o chování biomedicíny pod vládou nacismu. Většina těch, již se toho účastnili, tak činili, protože věřili, že je to správná věc.*“²³⁰

Pokud jde o vztah nacistů k otázce eutanázie, je účelné poněkud oddělit postoj Hitlerův a jeho nejbližší suity od postoje širší strany, která přeci jen musela zohledňovat nálady obyvatelstva. Podle některých svědectví se Hitler osobně pro eutanázii nevléčitelně nemocných vyslovil již roku 1932.²³¹ Jiní

225 Blíže viz část 4. v předcházející kapitole této práce.

226 LIFTON, Robert J. *Nacističtí lékaři. Medicínské zabíjení a psychologie genocidy*. Praha, 2008, s. 69. Srov. SCHMIDT, Selektion, s. 38–39.

227 LIFTON, c. d., s. 54.

228 BERNWARD, Gottlieb J. *Hippokrates. Gedanke ärztlicher Ethik aus dem Corpus Hippocraticum. Ewiges Artztum, Band 1*. Prag, 1942.

229 BArch Berlin, f. R1501/3809, návrh služebního předpisu pověřence pro medicínu a lékařský výzkum, 30. 8. 1944.

230 CAPLAN, Arthur. The Stain of Silence: Nazi Ethics and Bioethics, in: RUBENFELD, Sheldon (ed.). *Medicine after the Holocaust. From the Master Race to the Human Genome and Beyond*. New York, 2010, s. 83–92.

231 Dle prohlášení lékaře W. Schmidta (Eichberg) před IMT v Norimberku, kde mezi prosincem 1946 a červencem 1947 vystupoval jako svědek žalující strany. Srov. EBBINGHAUS – DÖRNER, c. d., s. 619; KLEE, Dokumente, s. 61 a MITSCHERLICH – MIELKE, c. d., s. 186.